

SAUDIYA ARABISTONIDA XXI ASR BOSHLARIDA GENDER SIYOSATI

Mavlonova Gulmira

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

Magistratura, Tarix yo'nalishi, 1-kurs

Tel: +998947193099

mavlonovagulmer@gmail.com

Ilmiy rahbar: dots. Azimov K.S.

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asr boshlarida Saudiya Arabistonining gender siyosatidagi tubdan o'zgarishlar va islohotlar jarayoni tadqiq etilgan. Asosiy e'tibor 2017-yilda e'lon qilingan "Vision 2030" milliy strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan gender siyosati transformatsiyalariga qaratilgan. Maqolada ayollarning mehnat bozorida faol ishtirok etishi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohasidagi yutuqlar, shuningdek siyosiy va ijtimoiy hayotdagi rolining kuchayishi tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida gender siyosati islohotlarini yuzaga keltirgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillar, shuningdek an'anaviy islom qadriyatlari va zamonaviy modernizatsiya jarayonlari o'rtasidagi murakkab munosabatlar ko'rib chiqiladi. Maqolada Saudiya Arabistoni gender siyosatining mintaqaviy va global kontekstdagi ahamiyati, mavjud muammolar va kelajak istiqbollari baholanadi.

Kalit so'zlar: gender siyosati, Saudiya Arabistoni, Vision 2030, ayollar huquqlari, ijtimoiy islohotlar, modernizatsiya, gender tengligi, ijtimoiy transformatsiya.

Kirish. XXI asr boshlarida Saudiya Arabistoni tarixidagi eng keng ko'lamli ijtimoiy islohotlarni amalga oshirmoqda. Bu o'zgarishlar orasida gender siyosati sohasidagi transformatsiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Asrlar davomida

an'anaviy tuzum asosida shakllangan gender munosabatlari hozirgi kunda tubdan qayta ko'rib chiqilmoqda. 2017-yilda e'lon qilingan "Vision 2030" strategiyasi ayollarning jamiyat hayotidagi rolini kengaytirish va gender tengligini ta'minlashga qaratilgan muhim dastur sifatida namoyon bo'ldi.

Ayollarga avtomobil haydash huquqining berilishi, mehnat faoliyatida cheklovlarning bekor qilinishi va sport tadbirlarida qatnashish imkoniyatining yaratilishi mamlakatdagi tub o'zgarishlardan dalolat beradi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, Saudiya Arabistoni uzoq vaqt davomida eng konservativ gender siyosatiga ega mamlakatlardan biri bo'lib kelgan va hozirgi islohotlar butun musulmon dunyosida katta aks-sado uyg'otmoqda. Bunday islohotlarni amalga oshirish jarayonining o'rganilishi nafaqat Saudiya Arabistoni, balki butun Yaqin Sharq mintaqasidagi gender munosabatlarni tushunishga yordam beradi.

Maqolaning asosiy maqsadi XXI asr boshlaridagi Saudiya gender siyosatining mohiyati, yo'nalishlari va natijalarini tahlil qilishdan iborat. Buning uchun islohotlarning ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti, qabul qilingan asosiy qonunchilik hujjatlari, ijtimoiy oqibatlari hamda an'anaviy qadriyatlar va modernizatsiya o'rtasidagi munosabatlar o'rganiladi. Tadqiqotda tarixiy-taqqosloviiy, qiyosiy-tahliliy va statistik usullardan foydalanilgan. Manba sifatida rasmiy davlat hujjatlari, xalqaro tashkilot hisobotlari va ilmiy adabiyotlar xizmat qildi.

"Vision 2030" strategiyasi va gender islohotlari

"Vision 2030" Saudiya Arabistoni valiahd shahzodasi Muhammad bin Salman 2016-yilda e'lon qilgan uzoq muddatli rivojlanish dasturi bo'lib, mamlakat iqtisodiyotini neftdan saqlab qolish va jamiyatni modernizatsiya qilishga qaratilgan [10, 5]. Ushbu dastur doirasida ayollarning iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi ishtiroki kengaytirildi: mehnat bozorida ayollar ulushini 17% dan 30% ga etkazish maqsad qilib belgilandi, bu maqsad 2020-yilga kelib 33,2% ga etib ortiqcha bajarildi.

Strategiya uchta asosiy ustunda qurilgan: faol jamiyat (vibrant society), rivojlangan iqtisodiyot (thriving economy) va ambitsiyali millat (ambitious nation). Gender siyosati nuqtai nazaridan uchinchi ustun — milliy o‘zlikni saqlagan holda zamonaviylik — alohida muhim: ayollar huquqlarini kengaytirish an’anaviy islom qadriyatlaridan voz kechish sifatida emas, balki iqtisodiy zarurat va milliy taraqqiyot talabi sifatida taqdim etildi [8, 21]. Bu yondashuv islohotlarga jamiyatning konservativ qatlami tomonidan qarshilik ko‘rsatilishini ma’lum darajada kamaytirdi.

Saudiya Arabistoni hukumati "Vision 2030" doirasida bir qator muhim qonunchilik o‘zgartirishlarini amalga oshirdi: 2017-yilda ayollarning sport musobaqalarini tomosha qilishiga ruxsat berildi; 2018-yilda avtomobil haydash huquqi berildi; 2019-yilda vasiylik tizimi qisman bekor qilindi. Bu o‘zgarishlar mamlakat tarixidagi eng tez sur’atdagi ijtimoiy islohotlar sikli sifatida baholanmoqda [6, 15].

Ayollarning siyosiy va ijtimoiy hayotdagi rolining o‘zgarishi

Saudiya Arabistonidagi ayollarning jamiyatdagi rollariga Arabiston yarim orolining islomiy va mahalliy an’analari katta ta’sir ko‘rsatadi. Saudiya ayollari 1979-yildan beri diniy fundamentalistik hukmronlikka duch kelganidan keyin, 2017-yildan beri katta huquq islohotlarini boshdan kechirdilar. Jahon Iqtisodiy Forumining Global Gender Farqi Hisoboti 2024 Saudiya Arabistonini 146 mamlakat orasida 132-o‘ringa qo‘ydi, biroq Jahon bankining 2021-yilgi Ayollar, Biznes va Huquq indeksida Saudiya Arabistoni 100 balldan 80 ball oldi, global o‘rtacha ko‘rsatkichdan yuqori [1, 10].

Saudiya Arabistoni hukumatida ayollar vakilligi asta-sekin rivojlanib, keng ijtimoiy islohotlar fonida siyosiy inklyuziyada sezilarli o‘zgarish bo‘ldi. 2009-yilda Norah al-Fayez birinchi ayol vazir bo‘lib, Qizlar ishlari bo‘yicha Ta’lim vaziri o‘rinbosari lavozimida ishlagan [2]. 2013-yil yanvar oyida Qirol Abdulloh 150 a’zodan iborat Sho‘ra Kengashining kamida 20 foizini ayollardan iborat qilish

haqida farmoni chiqardi va darhol 30 nafar ayolni tayinladi va bu ko'rsatkich o'sha paytda AQSh Kongressidagi ayollar ulushidan ham yuqori edi [3]. 2013-yilda uch nafar ayol uchta qo'mita rais o'rinbosari etib tayinlandi: Thoraya Obaid Inson huquqlari qo'mitasiga, Zainab Abu Talib Axborot va madaniyat qo'mitasiga, Lubna Al-Ansari esa Sog'liqni saqlash va atrof-muhit qo'mitasiga [4].

2011-yil sentabr oyida Qirol Abdullah ayollarga 2015-yilgi mahalliy saylovlarda ovoz berish va nomzod bo'lish huquqini e'lon qildi. 2015-yilgi mahalliy saylovlarda Salma bint Hizab al-Oteibi mamlakat tarixidagi birinchi saylangan ayol amaldor bo'ldi. Jami 20 ayol nomzod taxminan 2 100 ta shahar kengashi o'rinlaridan joy oldi [5]. 2017-yil sentabrda Muhammad bin Salman valiahd shahzoda etib tayinlangach, ayollarga mashina haydashga ruxsat beruvchi qirollik farmoni chiqarildi va o'nlab yillik taqiq bekor qilindi. 2019-yilda erkaklar vasiylik tizimiga oid ko'plab cheklovlar olib tashlandi, 21 yoshdan katta ayollarga mustaqil ravishda pasport olish, sayohat qilish va ishlash huquqi berildi [7].

Mehnat bozorida ayollarning roli

Saudiya Arabistonida ayol tadbirkorlar hozirda ko'proq kichik va o'rta korxonalarni boshqarmoqda. 2017-yilda so'nggi o'n yillikda ayol tadbirkorlar soni 35% dan ortiq oshdi. Saudiya Arabistoni Statistika Bosh Boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yil holatiga ko'ra, Saudiya ayollari milliy ishchi kuchining 33,2% ini tashkil etadi va ko'rsatkich 1990-yildagi 14% bilan taqqoslaganda ikki baravar oshganini ko'rsatadi. 2018-yildan 2020-yilgacha, ya'ni atigi ikki yil ichida, bu ulush 20,2% dan 33,2% gacha ko'tarildi.

2019-yil fevral oyida chakana savdo sohasida ishlayotgan Saudiya fuqarolarining 48 foizi ayollar ekanligi qayd etildi. Saudiya Arabistonidagi texnologiya sektori ham mahalliy va xorijiy investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda: "Scopeer" kompaniyasining hammuassisi Alhanoof Alzahrani mamlakatning raqamlashtirishga yo'naltirilgan harakati texnologiya sohasida band

bo'lgan ayollar uchun talabni oshirishi kutilayotganini ta'kidladi [8, 36]. "Vision 2030" dasturi doirasida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish mamlakatning neftdan keyingi iqtisodiyotga o'tishi strategiyasining asosiy ustuvorligini tashkil etadi.

Ta'lim sohasida ham sezilarli yutuqlar kuzatilmoqda: hozirda ayollar universitetlarda talabalar sonining 51% dan ko'prog'ini tashkil etadi. Saudiya hukumati ayol mutaxassislarni tibbiyot, muhandislik, axborot texnologiyalari kabi sohalarda ishga joylashtirish bo'yicha maxsus dasturlar amalga oshirmoqda. Sog'liqni saqlash sohasida ayol shifokorlar ulushi so'nggi o'n yillikda sezilarli darajada oshib, ba'zi viloyatlarda bu ko'rsatkich 40% ga etdi [6, 18].

Islohotlarning cheklovlari va dolzarb muammolar

Amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy o'zgarishlarni olib kelayotgan bo'lsa-da, bir qator muhim muammolar hali o'z yechimini topgani yo'q. Birinchidan, vasiylik tizimi (mahram tizimi) to'liq bekor qilinmagan: ayollar bir qator muhim qarorlar qabul qilishda hali ham erkak qarindoshning roziligiga muhtoj. Sudda bir erkakning guvohligi ikki ayolnikiga teng hisoblanishi ham o'zgarmagan [6, 22].

Ikkinchidan, ayollar huquqlari faollarining ta'qiblanishi xalqaro hamjamiyat tomonidan kuchli tanqidga uchramoqda. 2018-yilda Loujain al-Hathloul va boshqa bir necha faollar qo'lga olinib, ayollarga haydash huquqini berish kampaniyasining boshida turg'anliklari uchun hibsga olinishi katta nizo bo'ldi. Bu hodisalar hukumatning islohotlar yo'lida qanday ziddiyatli holatda ekanini ko'rsatdi: bir tomondan islohotlar e'lon qilinar, ikkinchi tomondan ularning tashkilotchilari ta'qiblanardi. Xalqaro Amnistiya tashkiloti va Human Rights Watch bu masalaga alohida e'tibor qaratdi.

Uchinchidan, islohotlar asosan shaharlarda yashovchi, ta'lim olgan va o'rta hamda yuqori tabaqaga mansub ayollarga ko'proq foyda keltirmoqda. Qishloq

joylarda yashovchi va past daromadli oilalardagi ayollar uchun o'zgarishlar sekinroq kechmoqda. Bu holat islohotlarning ijtimoiy qamrovi haqida savollar tug'diradi va mavjud tengsizliklarni yanada chuqurlashtirishi mumkin [10, 45].

Xulosa

XXI asr boshlarida Saudiya Arabistonida amalga oshirilgan gender siyosati islohotlari mamlakatning ijtimoiy tarixidagi eng katta burilish nuqtalaridan birini ifodalaydi. "Vision 2030" strategiyasi doirasida qabul qilingan qonunchilik aktlari, ayollarning mehnat bozorida faollashuvi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohasidagi yutuqlar, siyosiy ishtirokining kengayishi va bularning barchasi an'anaviy va konservativ mamlakat sifatida tanilgan Saudiya Arabistonining tub o'zgarishlar sari odimlaganini ko'rsatmoqda.

Biroq islohotlar hali tugallanmagan. Vasiylik tizimi qoldiqlari, ayollar faollarining ta'qiblanishi, qishloq va shahar ayollar huquqlari o'rtasidagi farq, gender tengligining to'liq ta'minlanmaganligi kabi muammolar yechimi uchun yana ko'p ish qilish zarur. Islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan iqtisodiy zaruratdan kelib chiqadi: mamlakatning neftdan keyingi iqtisodiyotga o'tishi uchun ayollar mehnat resursi sifatida muqarrar ravishda jalb etilishi kerak.

Ijobiy istiqbollar nuqtai nazaridan yoshlar (21 yoshdan 35 yoshgacha bo'lgan aholi) orasida gender tengligi g'oyasi kuchli qo'llab-quvvatlanmoqda. Ularning mamlakatning kelgusi siyosiy va iqtisodiy hayotidagi ishtiroki islohotlarning davom etishini ta'minlaydigan asosiy kuch bo'lishi kutilmoqda. Saudiya Arabistoni tajribasi boshqa islom davlatlari uchun ham muhim saboq bo'lishi mumkin: gender tengligi va diniy qadriyatlarni bir-biriga zid emas, balki bir-birini to'ldiruvchi sifatida ko'rib chiqish mumkin. Agar islohotlar chuqurlashib, huquqiy kafolatlar mustahkamlanib borsa, Saudiya Arabistoni mintaqadagi gender siyosatining yangi namunasiga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Economic Forum. The Global Gender Gap Report 2024. – Geneva: World Economic Forum, 2024. – p. 10
2. Borger J. Saudi Arabia appoints first female minister // The Guardian. – 2009. – 16 fevral. – URL: <https://www.theguardian.com> – ISSN 0261-3077.
3. Saudi Arabia's Version of Parliament Has More Women Than U.S. Congress // HuffPost. 2015. – URL: <https://www.huffpost.com>
4. Saudi health ministry reshuffle sees the first appointment of women assistant undersecretary // Al Arabiya News. 2012. – URL: <https://www.alarabiya.net>
5. Saudi Voters Elect 20 Women Candidates for the First Time // The New York Times (Associated Press). 2015. – URL: <https://www.nytimes.com>
6. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. Saudi Arabia: Country Reports on Human Rights Practices. – Washington: U.S. Department of State, 2004. – p. 42.
7. Graham-Harrison E. Saudi Arabia allows women to travel without male guardian's approval // The Guardian. 2019. – URL: <https://www.theguardian.com> – ISSN 0261-3077.
8. Grand S., Wolff K. How is Vision 2030 to be Implemented? // Assessing Saudi Vision 2030 / Ed. by Grand S., Wolff K. – Washington: Arab Gulf States Institute, 2020. – p. 36.
9. Rivera S. G. T., Koettl J., Nayib N. The spectacular surge of the Saudi female labor force // Brookings Institution. 2021. – URL: <https://www.brookings.edu>
10. Al-Rasheed M. Vision 2030 and Saudi Women: Trapped Between Patriarchy and Neoliberalism // Journal of Arabian Studies. – 2020. – Vol. 10, № 1. – p. 45.